

גואטרי, והנחה את תלמידיו להתעלם מהספר ולא להתייחס אליו או להתדיין על אודותיו.

"האנטי-אדיפוס" נכתב בשותפות מלאה. כל בוקר גואטרי כתב מרעיונותיו ושלה לדלו, שליטש וחיידד את הרבדים הפילוסופיים. אחת לשבוע הם נפגשו לדיון משותף בספר. המהדורה הראשונה אזלה תוך שלושה ימים, אך הספר התקבל בביקורות מעורבות. אנדרה גרין, למשל, העריך את הערעור על כך שהלא-מודע (כפי שהמשיג אותו לאקאן) מובנה בדומה לשפה, ואת הצבת הדחפים כחלק מהותי לשדה השיח. הוא גם הסכים שחשוב להעניק ערך לכלכלה של התשוקה, בשונה מהלוגיקה הפורמלית של שרשרת הסימנים. הוא עצמו זיהה, בדומה לדלו וגואטרי, שהמסורת הפרוידיאנית התקשתה להמשיג את מערכת היחסים שבין הפרט למבנים החברתיים. לצד זאת, גרין היה ביקורתי מאוד כלפי רעיונות אחרים, וחשב למשל כי הם מבלבלים בין חווית סיפוק לבין תשוקה – שבה, לדיו, האובייקט בהכרח חסר. לתחושתו, הספר ניסה להחליף את אדיפוס בתשוקה ביולוגית שאינה אנושית, באופן מעורר פחד (1).

חוק האב שב ונחקק בהיעדרו, ומכיל כבר את הפרכתו וקריסתו. לכן האמת שלו לעולם אינה גלומה בתשוקה לאחד, היחיד, או בשעבוד הטוטליטרי, אלא דווקא בתנועה בין אחד לאחר. (מיכל בן-נפתלי, 2, עמ' 127)

למה לפתוח באנטי? ראשית, כיוון שאנטי היא מילה מעוררת. היא עשויה לעורר דחייה או סקרנות, אך לבטח מייצרת תנועה המזמינה קשרים: מחשבות, רגשות, התפלמסות ומודעות גופנית. זוהי הזמנה לערער על ההגמוניה (כגון פטריארכיה או קפיטליזם) ולסרב לקבלה כמובנת מאליה; שהרי הפולמוס מִזְמֵן גם דו-שיח וחיבורים.

מהלכים רבים של דלו וגואטרי נושאים אופי דומה: הם מתייחסים לחסר מסוים, ומזהים ומכוננים בו 'יש' יצרני ומלא חיים. הם מבקשים, למשל, לפרק את ההנחה הבסיסית שתשוקה נובעת מחסר (המבקש למלא צורך, למצוא אובייקט, או להשלים את הפער שנוצר במעבר לסדר הסמלי), ומציעים לחשוב עליה כנובעת דווקא ממלאות, כמניע ליצירת קשרים ולחיבורים יצירתיים חדשים. לפיכך, 'המכוננות המשתוקקות' נושאות עוצמות חיוניות ומתבטאות בעולם החברתי-פוליטי כמו גם בעולם הנפשי ובאינטראקציה איתו. החיות מצויה אמנם גם בחסר, אך הווקטורים שלה שונים.

התשוקה מרכזית להגותם של דלו וגואטרי, כמעין עיקרון של הוויה החורג מהסובייקט ואינו מנוכס לו; עיקרון זה הוא שמניע את התהליכים בעולם (3). זגורי-אורלי ורון מציינים שתנועת התשוקה אינה מן הפנים כלפי חוץ, אלא נולדת מתוך מפגש או זיווג. 'המכונה המשתוקקת' היא מערכת יצרנית שבונה ומפרקת ללא הרף אורגניזמים ורעיונות, ומייצרת בתוכה מנגנונים ומכונות, גם אם לעתים נוצר הרושם שאלה פועלים

הסקירות במדור ביקורת ספרים הפעם עוסקות בשלושה ספרים מרתקים, כל אחד בתחומו, והן משוועות-מזכירות את התקווה לימים שקטים יותר, שבהם נוכל לחזור ולהתכנס אל תוך החשיבה, ההתעמקות וההנאה שבקריאת ספרים.

ברכות לחג החירות,
עפרה אשל, עורכת המדור

ז'יל דלו ופליקס גואטרי
האנטי-אדיפוס: קפיטליזם ושיגעון, כרך ראשון
תרגום מצרפתית: מריאנה בר
עריכה מדעית: אורית יושניסקי ואהד זהבי
תל-אביב, רסלינג/הסדרה לפילוסופיה, 2025, 440 עמ'.

ד"ר שני סמאי-מוסקוביץ'

ספרם של ז'יל דלו ופליקס גואטרי, "האנטי-אדיפוס", שראה כעת אור בעברית בהוצאת רסלינג בתרגומה הנהיר של מריאנה בר, הוא מהיצירות הרדיקליות והמשפיעות בתיאוריה הביקורתית של המאה ה-20. תרגומו לעברית הוא אירוע תרבותי ואינטלקטואלי בישראל, ובשל הקשריו הפסיכואנליטיים הבולטים, משמעותו רבה גם לקהל המטפלות והמטפלים המקומי. הספר, שראה אור לראשונה ב-1972 ככרך הראשון של "קפיטליזם וסכיזופרניה", הוא יצירתם הראשונה המשותפת של דלו וגואטרי. הוא נולד בצרפת הסוערת שלאחר מאורעות מאי 1968, ונטוע בהיסטוריה של מאבק חברתי, ביקורת פוליטית והתנגדות למנגנוני הכוח המעצבים את הסובייקט המודרני.

בעת פגישתם היה דלו פילוסוף מוערך, וגואטרי פעיל פוליטי ופסיכואנליטיקאי שהיה אנליזנד ותלמיד של לאקאן. גואטרי עבד בבית החולים הפסיכיאטרי הניסיוני לָה בורד (La Borde) – מוסד חלוצי שפעל כמבנה קהילתי א-היררכי (מתוך תפיסה ביקורתית כלפי הממסד, ברוחם של רייך ולאנג). לאקאן העריך אותו, ואף עלתה מחשבה שיהפוך לממשיך דרכו, אך הקשר ביניהם התרופף ככל שגברה ביקורתו של גואטרי כלפי הממסד הפסיכואנליטי בכלל וכלפי הגותו של לאקאן בפרט. עם יציאתו לאור של "האנטי-אדיפוס" ניתק לאקאן קשר עם

¹ אונ' תל-חי; מבוא חמה.

shanisamai@gmail.com

בעל קווי מתאר ברורים (כמו מדינה או זהות), המאחד את ריבוי המרכיבים שבו תחת צורה אחת יציבה, היררכית וניתנת לזיהוי. המולקולרי מבזר את המבנה השלם ומורכב מזרמים המערערים על גבולות ומאפשרים תנועה מתמדת שאינה כבולה לצורה או לייצוג.

הריזום פורע את החשיבה הליניארית וההיררכית אך ב-בזמן מארגן מודל (גם אם רגעי) של קישוריות בלתי מתווכת, המבוסס על תנועה מתמדת בין ערעור מבנים קיימים ליצירת מצבים חדשים. כאמור, כלל הגותם של דלו וגואטרי פועלת באופן מתמיד כדי לפוגג דיכוטומיות. בהתאם לכך, גם מודל העץ והריזום אינם מנוגדים זה לזה, כיוון שהריזום מכיל את כלל אופני הפעולה וההתארגנות, כשם שהעץ מכיל בתוכו תצורות ריזומטיות, שכן הריזום מצוי ופועל בכל.

כל אחד מאיתנו פיתח נתיב חלופי, בריתות של רוח; כולנו נידונו במונח מסוים לחפש בחוץ. המשפחה הגרעינית פרשה את כנפיה למשפחות מדומיינות כדי לתקן. כוחה של הרוח היה מרכזי, המכנה המשותף הרחב ביותר, זה שיש לו יכולת מטמורפית להתגמש ולשנות צורה. (מיכל בן-נפתלי, 2, עמ' 106)

אחת הביקורות העיקריות של דלו וגואטרי על הפסיכואנליזה נגעה ל"אימפריאליזם של אדיפוס" (כשמו של אחד מתתי-הפרקים בספר), שלדידם השתלט על הלא-מודע והתמקד בהקשרים המשפחתיים, תוך כדי דחיקת ההקשרים החברתיים של התשוקה. כמו כן, הם ביקרו את רעיון הסובייקט היציב, שהשתכלל לכדי מושג 'ההיעשות'. אנו פוגשים מושג זה בהרחבה בכרך השני של "קפיטליזם וסכיוזופרניה: אלף מישרים", והוא המשיך להיות בעל משמעות סגולית בכלל הגותם. 'ההיעשות' היא מעין סימביוזה המייצרת מטמורפוזה, והיא מגלמת בחובה את פעולת התשוקה להתרכבות ולייצור של דבר-מה חדש. ההיעשות-חיה, למשל, נשזרה לאורך ההיסטוריה התרבותית וניתן למוצאה במיתולוגיה היוונית, בסיפורי ילדים ומבוגרים, ובדמויות של גיבורי-על. תיאוריות פסיכואנליטיות בנות-זמננו עוסקות גם הן בשאלת הסובייקט המשתנה תמידית, ולהן מוסיפה ההגות הדלו-גואטריאנית אופק המשתחרר מתפיסת העצמי כשלם (גם אם מרובה), ואת הרחבת הקשר בין האדם לסביבתו לעבר הממד הלא-אנושי כקריטי הן בתהליכי המיקרו של הנפש והן בתהליכי המאקרו של התנהלות הקוסמוס על רבדיו החברתיים והסביבתיים.

הפתיחה לכרך הבא של פרויקט "קפיטליזם וסכיוזופרניה: אלף מישרים", המתאר את הכתיבה המשותפת של "האנטי-אדיפוס", מלמד אותנו באופן עמוק וישיר על תפיסתם החלופית לסובייקט:

כתבנו את האנטי-אדיפוס בשניים. מאחר שכל אחד מאיתנו היה כמה אחדים, זה כבר נהיה המון רב [...] מדוע שמרנו על השם שלנו? מתוך הרגל, רק מתוך הרגל... וגם מאחר שנעים לדבר כמו כולם, ולומר:

באופן לא מותאם או מתנגדים זה לזה (4). במובן זה, נוכל לחשוב על "האנטי-אדיפוס" כמייצר מכוונה משתוקקת עם שדה הפסיכואנליזה, גם כשנדמה שהאנטי משתלט – מכוונה המייצרת קשרים, מושגים, התנסויות ורעיונות חדשים.

המכוונה המשתוקקת חוסמת תנועה מהמכוונה הקודמת שהיתה מחוברת אליה, ובו בזמן מחוללת זרם מחודש של תשוקה עם המכוונה החדשה שהיא מתחברת אליה. באמצעות "זרמי-סכיוז" אלה נוצר חיבור על-ידי קיטוע, יצירת המשכיות באמצעות ניתוק (5). לדוגמה, פיו של התינוק היונק (נתייחס לפה בלבד, האובייקט החלקי) עוצר את זרם הנשימה או המלמול של התינוק (הזרם המכוונתי שאליו היה מקושר), ויוצר זרם חדש עם שד האם (גם כאן נתייחס לשד כשלעצמו, ולא כמייצג את האם), המייצר מצדו זרם של חלב. המכוונות המשתוקקות משוחררות מהמיניות; התשוקה הזורמת ומניעה אותן אינה בהכרח מינית. מקור התשוקה לפיכך אינו בסובייקט, אלא במפגשים תמידיים שמניעים אותה.

טעם נוסף לשימוש ב"אנטי" קשור לרעיונות מרכזיים בהגותם של דלו וגואטרי, שהרבו להשתמש בניגודים בינאריים כדי לערער עליהם ולנוע לעבר 'ריבוי' (multiplicity) החומק מהדיכוטומיה ומהניגוד שבין יחיד (one) למרובה (multiple). הריבוי אינו רסיסים או מקטעים של אחדות שאבדה או שאליה שואפים, וגם לא חלקים המרכיבים שלם – הוא קיים בפני עצמו. המושג מאפשר לשמור על איכויות ה"בין לבין" מבלי לקרוס לאחד מקצוות הדיכוטומיה. בהקשר זה, למשל, ביקרו דלו וגואטרי את הפאלוצנטריזם הפרוידיאני שמייצרת חרדת הסירוס, אשר מאניש את המיניות ומתייחס למין אחד בלבד – הגברי, בעוד המין הנשי מוגדר כחסר. מקור הליבידו בתפיסה זו מצוי, הן עבור נשים והן עבור גברים, בהיעדר, כשהכוח המניע העיקרי הוא חרדת הסירוס. ביקורת זו הולכת יד ביד עם הגות פמיניסטית שהתפתחה לאורך השנים (ראו למשל דנה אמיר, 6; אדריאן האריס, 7; ורוזי בריידוטי, 8). התייחסות לליבידו עצמו כאל ריבוי מסייעת להתמודד עם העיוות המגדרי (הדיכוטומי והערכי) שנוצר בתיאוריה הקלאסית.

נזכיר כאן מושג נוסף הקשור לריבוי – הריזום. אף שלמעשה הוטמע לראשונה רק בספרם הבא, "קפקא – לקראת ספרות מינורית", והורחב בכרך הבא של "קפיטליזם וסכיוזופרניה: אלף מישרים", הריזום הוא מהמושגים המזוהים ביותר עם מחשבתם של דלו וגואטרי. מודל הריזום מהווה אלטרנטיבה למודל העצי הלינארי וההיררכי. הריזום, שהוא קנה שורש, מתרבה באופן אופקי וברבייה אל-זוויתית, ואינו צומח לגובה; הוא מתפשט כמו עשב, מצוי "בין לבין", והקשר בין איבריו רציף ובלתי אמצעי. המודל הריזומטי מדגיש הרס וערעור של מבנים ומשמעויות ופיזור צורות מולריות אל עבר חלקיקים מולקולריים, על מנת לאפשר שינוי, יצירה והתחדשות. המולרי הוא ישות או מבנה המתגבשים לכדי "שלם" מאורגן וקבוע

מבלי לעשות רדוקציה, או לבלבל בין אמנות לטיפול, לפי דעתי, הסכיוואנליזה האנטי-אדיפלית כרוכה בסביכות שהאנליזה הפרוידיאנית לא מביאה בחשבון, ולכן מובילה גם לניתוח אסתטי שונה. שכן הסכיוואנליזה אינה מגבילה את עצמה לאישי ואף לא לאנושי. חשיבה על ההעברה צריכה להביא בחשבון גורמים אטיולוגיים, אלמנטים לא גשמיים, את ההיעשות לחיה ולצמח, מכוונות לא-אנושיות, מכוונות חברתיות של סובייקטיביזציה, כאלה של תקשורת-המונים, מכוונות של אקולוגיה סביבתית. כל זאת מפני שהפנטזיה הבלתי-מודעת עוסקת במכוונות מכל הסוגים, ולא דווקא, או לא בעיקר, בכאלה המגייחות מן העבר [...]. במהלך עבודתו חושף האנליטיקאי את עצמו, ממציא את עצמו ולוקח סיכון. במקום לפרש העברה הוא יתמוך בייצורו של מה שיתגלה כמוקד חדש, פוליפוני, לסובייקטיביזציה, משהו שלא שיערנו מראש. האנליטיקאי מופנה כלפי זרימת ההווה ולעבר העתיד, עם דגש על טריטוריות אקזיסטנציאליסטיות ולא על המסמן הלינגוויסטי (גואטרי אצל ליכטנברג-אטינגר, 12, עמ' 17).

הסכיוואנליזה, אם כן, מערערת על מבנים הגמוניים, מזהה את המכוונות המשתוקקות, וחושפת את הקשר שבין הנפשי לחברתי. המושגים שיוצרים דלו וגואטרי מזמינים לבחון את הכלכלה הדחפית והחברתית באמצעות ההשקעות שאליהן מכוונת התשוקה. בהתייחסם להשקעת התשוקה החברתית מזהים דלו וגואטרי שני קטבים: הקוטב הפרנואידי, הריאקציונרי והפשיסטי, והקוטב הסכיוואידי המהפכני. האחד נוגע לשעבוד הייצור והמכוונות המשתוקקות למבנים חברתיים נוקשים שמתהווים תחת צורת כוח או ריבונות, וקשור להשקפות עולם צרות ולהתנגדות לשינוי וחידוש, לעתים תוך כינון הדרה ודיכוי. האחר שייך לערעור על השלטון ולחריגה מהסדר הקיים ההגמוני (המולרי, השלם), ומציאת פרקטיקות פעולה, חשיבה והתנסות חלופיות – באמצעות ריבויים מולקולריים. מעניין לציין כי רעיונותיהם של דלו וגואטרי מנהלים דיאלוג מורכב עם מושגיה של מלאני קליין, תוך שהם מפתחים אותם ומדגישים רבדים שונים. רעיון האובייקט החלקי של קליין, למשל, משתקף במכוונות המשתוקקות, ואילו הקוטב החברתי הפרנואידי מזמין פיצול ונוקשות, בדומה לעמדה הפרנואידי סכיוואידי.

בהגותם של דלו וגואטרי ניכרת זיקה עמוקה בין שדות שיח שונים, שהבולטים בהם הם פילוסופיה, ספרות, אנתרופולוגיה ופסיכואנליזה. עבודתם עם אנתרופולוגים חזקה את הבנתם שאדיפוס והדגש על התא המשפחתי אינם תקפים לחברות שאינן מערביות, בדומה למשל להמשגות פסיכואנליטיות עכשוויות המדגישות דווקא את הציר האופקי והא-היררכי של יחסי אחאות ושל אחווה. זוהי המחשה לאופן שבו נפתח מרחב חדש וקריטי להמשגה ולחוויה, לאחר שנוצרה חסימה במסגרת הפסיכואנליזה הקלאסית: למשל, כשוויניקוט התעלם מבקשתה של המטופלת שלו פיגי להיקרא בשם אחותה הצעירה, או כש"איש הזאבים" כתב באוטוביוגרפיה שלו שהדיכאון שלו נבע מהתאבדות אחותו, ולא כפי שפירש פרויד, מצפייה בסצנה הראשונית.

השמש זורחת, כשכל העולם יודע שזו צורת דיבור. לא להגיע לנקודה שבה כבר לא אומרים אני, אלא לנקודה שבה אין חשיבות לשאלה אם אומרים אני או לא אומרים אני. אנחנו כבר לא אנחנו עצמנו. כל אחד יכיר את בניו. נעזרנו, קיבלנו השראה, השתכפלנו (9, תרגום אצל אזולאי ואופיר, 10, עמ' 123).

כפי שמציין אייל דותן במבוא המרתק לתרגום העברי של הספר, המחברים מנסים להציע חלופות למטפיזיקה השמה במרכז ישויות ומהויות קבועות; המעדיפה את שם העצם על פני שם הפועל. עבורם, 'הקבוע המתמיד' ו'הנצחי' הם בדיות של השפה ושל משטר חברתי מסוים הנשען עליהן. היקום הוא כאוסמוס, שבו סדר ואי-סדר נולדים זה מזה ומתקיימים זה בצד זה, כאשר הישים השונים מוצאים את עצמם בתוך שטפים – של מילים, רעיונות, מוצרים, תשוקה, חרדות ואהבות – שהם נסחפים בהם ומושפעים מהם. בתוך כך, 'הגוף ללא איברים' הוא השכבה העקרונית של כל 'יש' באשר הוא, והוא מייצג את האונטולוגיה של דלו וגואטרי. נוכל להבין מצב זה כשלב ראשוני מאוד של התפתחות עוברית, שבו האיברים טרם התחלקו והתמיינו. זוהי המציאות הקדם-לשונית והחוץ-לשונית, הגוף לפני הניסיונות למשטרו, ה'ממשי' שניתן לדבר על אודותיו (3).

כל צליל מן הצלילים האלה יוצר החזר שמקורו באיבר אחר של גופי: צליל האצטרובל הופך את עמוד השדרה לתעלת שמע, ואילו צליל רגלי החיפושית מדגדג את קצה האף. הגוף הופך כולו אוזן. (דנה אמיר, 11, עמ' 13)

מהי, אם כן, החלופה לאדיפוס? מודל הסכיוואנליזה, המוצג לראשונה בפרק הרביעי והאחרון בספר, נעזר בשדות ידע מגוונים, ומוסיף על המבנים והמוטיבציות הפסיכואנליטיים רבדים חברתיים, פוליטיים וסביבתיים כמכווננים סובייקטיביזציה. בשונה מהדגש הפסיכואנליטי הטיפולי, מטרתו לאפשר המשגה להתנהלותם של ארגונים, גופים ובני אדם. עם זאת, מודל זה שימש את גואטרי גם בעבודתו בבית החולים הפסיכיאטרי לָה בורד.

למודל הסכיוואנליזה שלוש משימות עיקריות: ראשית, פירוק ההבניות שהשתלטו וחסמו את מהות הלא-מודע, כגון ההגמוניה האדיפלית, תפיסת התשוקה המונעת מחסך, רגש האשמה כבסיסי לחוויה, קדימות הלוגוס על הפאטוס, הדגש על המשמעות והמסמן, והתפיסה שהממשי נחוה רק בתיווך הסמלי; שנית, זיהוי המכוונות המשתוקקות המצויות ברמת חלקי האובייקט ופועלות במנותק מפרשנות – מתחברות ומתנתקות ללא הרף, ויוצרות קישור בלתי אמצעי גם בין האנושי והלא-אנושי; שלישית, חשיפת הקשר בין המכוונות המשתוקקות למנגנוני דיכוי התשוקה, לצד זיהוי השקעת התשוקה ברמה החברתית (שאינה מוכפפת למסגרת המשפחתית). גם למושג ההעברה מתייחס גואטרי בפריזמה סכיוואנליטית:

אייל רוזמין מציע, בעזרת ההגות הדלז-גואטריאנית, שהסובייקט מכונן על-ידי תנועות היסטוריות ויחסי כוחות חברתיים הנוספים לאלה המשפחתיים (19); אילון שומרון-עטר מתייחס לפשיסט הפנימי המצוי בכולנו, לא כהפנמה של אובייקטים ודינמיקות, אלא כניתוב של מאפייני רמת המאקרו האידיאולוגית ועיצובם כתשוקה ברמת המיקרו הפרטנית. הוא מציע כי מומנטים סכיואנליטיים מאפשרים הימנעות מקריסה לקיצון, גם עבור מטפלים (20); ואילו במקום אחר הדגמתי כיצד ההמשגה הסכיואנליטית מאירה את הפער בין מטפלת למטופלת לא כחסם אלא כ"חציית סיפים של עוצמה", המייצרת מישורי תפיסה וחוויה שונה של אותו מאורע. בנוסף, ההגות הדלז-גואטריאנית מרחיבה את נקודת המבט ביחס לאפיוני ה"סכיו", בהדגשתה רבדים והקשרים שאינם בהכרח אנושיים כחלק מהותי מהחוויה האנושית (21).

שיבוש השפה מחק דווקא את ה"כמו", את ה"כאילו"; הכניס לתוך המרחב הביתי את מה שאין לבייתו, או את מה שרק ההסכמה לא לבייתו יכולה היתה להעניק לו מרחב של התקיימות. (דנה אמיר, 22, עמ' 21)

בדלז וגואטרי נתקלתי לראשונה בין כותלי בניין גילמן באוניברסיטת תל-אביב, לאחר סיום לימודי לתואר השני בפסיכולוגיה קלינית. הגותם עוררה בי רתיעה, שאלות, סקרנות ועניין. עברו שנים רבות עד שהתפנית להעמיק בה, אך כבר במהלכן שמתי לב שההמשגות וצורת החשיבה הייחודית שמזמנת הסכיואנליזיה מכוננות מישור חדש עבורי, ומסייעות במיוחד בחילוץ מוצא היכן שנחסמו השבילים המוכרים (מבחינה תיאורטית, רגשית או מעשית). ככל שחלף הזמן זיהיתי היעשויות המכילות מעמקים נפשיים הכרוכים ברבדים חברתיים: בספרות יפה, בתיאורי טיפול, בחיים האישיים ובקליניקה (13, 21, 23, 24). הן איפשרו זוויות התבוננות רעננות ומפתיעות, זיהוי והמשגת חסמים החולשים על רבדים שונים של מציאות, מציאת "קווי מילוט" יצירתיים, וחיבורים ממשיים שאינם מטאפוריים – ליקום האנושי, החייתי, הטכנולוגי, הצמחי.

המרחב האינטרנטי, הרשתות החברתיות ומערכות הבינה המלאכותית משקפות גם הן באופן בולט את הקשר הבלתי אמצעי שבין הנפש לבין השדה החברתי. אייל דותן מציע כי לפי הסכיואנליזיה, אלה מאפשרים קישוריות בין בני אדם לבין ישים אחרים בעולם, כשלחיצה על לינק כלשהו מפעילה מכונה משתוקקת מולקולרית, לחיצה על "לייק" מפעילה מערך מכונות משתוקקות, והחזקת פרופיל פעיל היא כבר בגדר מפעל שלם. אך גם על מרחב תשוקה זה, המונע על-ידי הרצון להתחבר, השתלטו מכונות בינאריות מקטבות המייצרות אפקטים שליליים כדי להגביר את השטף והתנועה דרכן. וכך, המערכת שמאפשרת למכונות

בהקשר זה, ההגות הדלז-גואטריאנית מזמינה דו-שיח ער עם זו הפסיכואנליטית העכשווית, בקריאתה לחשיבה על אחווה קולקטיבית, על המכונות המשתוקקות הפועלות בה, ועל הקשריה החברתיים והפוליטיים, כגון סולידריות או עדריות (ראו לדוגמה התבוננות באחאות וזיהוי אזורים נפשיים אחותיים שנפרשים בעזרת 'היעשות-אחות' אצל סמאי-מוסקוביץ', 13). בדומה למהלך שנעשה, כאמור, ביחס לתשוקה, גם כאן מוצע מרחב לריבוי של חוויות אחאות (כגון שותפויות והיעשויות, או מודל הוויה של להקה ולא של מנהיג), בשונה ממודל הקנאה האחאי הנפוץ.

האופן שבו תקשרו ביניהם ממילא לא עשה שימוש במבנים דקדוקיים. במובן מסוים דמה הדיבור הזה לשפת גורי החיה יותר מאשר לשפת האנשים. בתוכו שימש אותו צירוף צלילי לחיוב ולשלילה, לפגישה ולפרידה. ההקשר, שהבחין בין מובן אחד לאחר, גולם באינטונציה בלבד: במיקום הצלילים בין הלשון לחך. (דנה אמיר, 14, עמ' 6)

השפה המסמנת והמפרשת זכתה גם היא לביקורת ולהתייחסות מחודשת בקורפוס הפסיכואנליטי, לצד הדגש על הגוף המתקשר בעל החשיבות הרבה. דנה אמיר ממשגה את שפת פירוש היתר ככזו האחווה בכללים, סיבות, סדר והיררכיה, כשלעומתה, השפה המאפשרת שלא להחמיץ את החולף החמקמק כחיים היא זו המכילה גם את הבלתי ניתן לרישום (15). האזורים האידיוסיןקרטטיים אינם מכונים עוד לגנאי 'נעדרי מרכז' או אזורי 'אי-חשיבה', אלא מזמינים לחריגה מהמשוואות שאנו מורגלים ולכודים בהן (16). ענת צור מהלאל מציינת, בהקשר לכתובה של מטופלים, שלעתים הפסיכואנליזיה אינה מתייחסת ליחסי הכוח המתקיימים במסגרתה ולא-ינחת המתעוררת במטופלים ביחס לשפה האנליטית השגורה – על אף ניסיונה לחתור תחת יסודות השפה, החברה והפוליטיקה ושאיפתה לתת ייצוג גם לפראי וליצרי המצויים בלא-מודע (17). ואילו רעיונותיה של עפרה אשל על החיבור הרדיקלי של היות-באחדות, כלומר חיבור מטפל עם חווית המטופל באופן שחורג מחיבור אינטר-סובייקטיבי ומן המוכר מההיסטוריה האישית וההגנתית של שני הצדדים (18) – נושאים בחובם הלך רוח היעשותי.

הפסיכואנליזיה העמיקה את הבנת עולמו הפנימי של האדם ואת האופן שבו פועלת הנפש גם בתוך יחסים בין-אישיים משמעותיים. הסכיואנליזיה מרחיבה את המבט של תיאוריות בנות-זמננו ומציעה לקשור בין הנפש והיחסים לבין הקשרים חברתיים וסביבתיים רחבים, וכך להגדיל את האפשרות להבנה ולחוויה של אינטראקציות ושל מרחבי החיים. בשל הלך רוחם ההתנגדותי, דלז וגואטרי נחקרו מעט יחסית בהקשר הפסיכולוגי והפסיכואנליטי. עם זאת, בשדה הקליני נערכו בשנים האחרונות מספר ניסיונות להחלת החשיבה הסכיואנליטית.

10. אזולאי א., אופיר ע., אנו לא שואלים "מה זה אומר" אלא "איך זה פועל": הקדמה לאלף מישרים. תיאוריה וביקורת, 17: 123-131, 2000.
11. אמיר ד., קדיש על חשיכה ועל אור. רמת-גן, אפיק, 2019.
12. ליכטנברג-אטינגר ב. (1989). מהעברה לפרדיגמה אסתטית – בשיחה עם פליקס גואטרי, רסלינג, 5: 14-18, 1998.
13. סמאי-מוסקוביץ' ש., אחאות וכינונם של אזורים נפשיים אחוותיים: היעשות-אחות בסיפור "סודו של הנריק" ליהושע קנז והקשריה הקליניים. מכאן, כ"ו: 7-43, 2025.
14. אמיר ד., והלאה. תל-אביב, תרסט, 2024.
15. אמיר ד., תהום שפה. ירושלים, מאגנס, 2013.
16. אמיר ד., טונליות וא-טונליות בתוך המרחב הנפשי. שיחות, ל"א(3): 194-199, 2017.
17. צור מהלאל ע., אנליזה מן העבר האחר. תל-אביב, רסלינג, 2021.
18. אשל ע., על גשר צר מנפש-לנפש: להיות-שם. להיות-עם. להיות-באחד. שיחות, ל"ה(3): 238-251, 2021.
19. Rozmarin E., I am myself: subjectivity and the collective. *Psychoanal. Dial.*, 19: 604-616, 2009.
20. Shomron-Atar E., Psychoanalysis against fascism: fascism, terrorism, and the fascist and terrorist within. *Psychoanalytic Perspectives*, 15: 48-63, 2018.
21. סמאי-מוסקוביץ' ש. (2023). חציית סיפים של עוצמה באזור היצירה. מארג, י"א: 109-129.
22. אמיר ד. (2021). אבני ריחיים. רמת-גן, אפיק.
23. זהבי א. (2008). הקדמה. בתוך: דלו ז., גואטרי פ., מהי פילוסופיה? תל-אביב, רסלינג.
24. Samai-Moskovich S., Becoming-ball: a schizo-soma ball movement. In: Black J., Reynoso J. (Eds.), *Sport and psychoanalysis: what sport reveals about our unconscious desires, fantasies, and fears*. pp. 227-244. Lanham, Rowman and Littlefield, 2024.
25. זהבי א., הקדמה. בתוך: ז' דלו, פ. גואטרי, מהי פילוסופיה? תל-אביב, רסלינג, 2008.

ROBERT SNELL

Antonino Ferro:

A Contemporary Introduction

London and New York: Routledge/Introductions to Contemporary Psychoanalysis, 2024, pp. 179.

רני לוי¹

רוברט סנל הוא פסיכותרפיסט אנליטי, חבר ב-British Psychotherapy Foundation ועמית מחקר בכיר (Senior Research Fellow) במרכז לחינוך טיפולי באוניברסיטת רוהמפטון. הוא בעל תואר דוקטור בהיסטוריה של האמנות,

¹ התכנית לפסיכותרפיה, בית הספר לרפואה, אוני' ת"א; מרכז ויניקוט בישראל. levyrany@gmail.com

המשתוקקות לבטא את עצמן נבנתה, מתחזקת ונשלטת על-ידי תאגידים המפרידים ומקטבים ברמה המולרית את מה שאיפשרו לחבר ברמה המולקולרית (3). נוכל לזהות בנקל מהלכים שכאלה במערכי הסולידריות המולקולריים שנבנים בחברה הישראלית, שמושמותם נפשית בה במידה שהיא חברתית, כשלצדם כוחות מולריים ממשטרים המנסים לקטב ולפצל הן מפנים והן כלפי חוץ, ובמובן זה מממשים את הקוטב הפרנואידי-סכיואידי, ופועלים להפצתו. הגותם של דלו וגואטרי רלוונטית מאוד לימינו, כשנדמה שברחבי העולם קיימת משיכה לאב חזק ונערץ, שהופך פעמים רבות לעריץ. אהד זהבי מציין כי ספרם המשותף האחרון של דלו וגואטרי, "מהי פילוסופיה", הוא פרויקט פוליטי ואתי שנבע מבושה נוכח זוועות המאה ה-20 ונוכח התפשטות הקפיטליזם, על היחסים החברתיים שהוא מציב. למול אלה, הפילוסופיה מזמינה חשיבה שאינה נכנעת לרוח השעה או לקונצנווס דכאני – לא בשמו של אינדיווידואליזם קיצוני, אלא בשם קולקטיביות חדשה (25). בעוד אדיפוס הולך יד ביד עם הקפיטליזם בהדגשת התחרות והקנאה, החלופות מזמינות למחשבה הכוללת אתיקה של חיבורים ושותפות. זאת, תוך הכרה בריבוי הקיים גם בין שדות השיח השונים ובתוכם. "האנטי-אדיפוס" מתכתב עם הגות פסיכואנליטית בת-זמננו בהצעה להתבוננות ולהקשבה עדינה ומתמדת למערכות יחסי כוח בנפש, בתוך טיפול, בחברה ובסביבה, לצד המשגות חדשות, לעתים רדיקליות, שבכוון לאתר את הקשרים העמוקים של נפש הפרט, לא רק עם החברה האנושית אלא גם עם הרקמה הריזומטית של העולם שבו אנו חיים.

ספרות:

1. Dosse F., Gilles Deleuze and Felix Guattari: intersecting lives. New York, Columbia University Press, 2010.
2. בן-נפתלי מ., הסטודנט; חדר העבודה. באר שבע ותל-אביב, מכון הקשרים, אוניברסיטת בן-גוריון וידעות ספרים, 2025.
3. דותן א., מבוא. בתוך: דלו ז., גואטרי פ., האנטי-אדיפוס: קפיטליזם ושיגעון. תל-אביב, רסלינג, 2025.
4. זגורי-אורלי ר., רון י., הקוף של קפקא: הקדמה לספר 'קפקא' – לקראת ספרות מינורית. בתוך: קפקא – לקראת ספרות מינורית. עמ' 7-26. תל-אביב, רסלינג, 2005.
5. Bogue R., Deleuze on literature. New York, Routledge, 2003.
6. Amir D., Gender in movement: the emergent versus the continuous. *Studies in Gender and Sexuality*, 22(3): 157-164, 2021.
7. Harris A., Gender as a soft assembly. *Studies in Gender and Sexuality*, 1(3): 223-250, 2000.
8. Braidotti R., Becoming-woman: or sexual difference revisited. *Theory, Culture & Society*, 20(3): 43-64, 2003.
9. Deleuze G. (1980). *A thousand plateaus: capitalism and schizophrenia*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 2007.